

2021

Föstudaginn 22. maí 1998.

Nr. 389/1997.

Íslenska ríkið

(Einar Karl Hallvarðsson hrl.)

gegn

Reykjagarði hf.

(Baldur Guðlaugsson hrl.)

Skattar. Jöfnunargjald. Endurgreiðsla. Fyrirvaralaus greiðsla.

Dómur Hæstaréttar.

Mál þetta dæma hæstaréttardómararnir Hrafn Bragason, Arnljótur Björnsson og Markús Sigurbjörnsson.

Áfrýjandi skaut málinu til Hæstaréttar með stefnu 26. september 1997. Hann krefst aðallega sýknu af kröfum stefnda og málskostnaðar í héraði og fyrir Hæstarétti. Til vara krefst áfrýjandi þess, að kröfur stefnda verði lækkaðar og málskostnaður falli niður.

Stefndi krefst þess, að héraðsdómur verði staðfestur og áfrýjanda gert að greiða sér málskostnað fyrir Hæstarétti.

I.

Í málinu krefur stefndi áfrýjanda um endurgreiðslu aðflutningsgjalda, sem stefndi greiddi á tímabilinu frá 25. janúar til 25. maí 1993 samkvæmt úrskurði ríkistollanefndar 18. júní 1992 vegna innflutnings á frystum forsteiktum kartöflum á árunum 1990 og 1991, að því leyti, sem um var að ræða jöfnunargjald samkvæmt reglugerð nr. 223/1987 um sérstakt jöfnunargjald af kartöflum og vörum unnum úr þeim, svo sem henni var breytt með reglugerð nr. 335/1989, og dráttarvexti af því gjaldi. Ekki er deilt um, að fjárhæð gjaldsins og vextir séu réttilega reiknaðir í dómkröfu stefnda. Stefndi reisir rétt sinn til endurgreiðslu á því, að álagning jöfnunargjaldsins hafi verið ólögmat. Hann vísar þessu til stuðnings til dóms Hæstaréttar 19. desember 1996 í dómasafni þess árs, bls. 4260.

II.

Áfrýjandi hefur lagt fram ýmis gögn um samanburð á verði frystra forsteiktra kartaflna eftir því, hvort þær voru framleiddar á fyrrgreindum tíma hér á landi eða erlendis. Hann telur þessi gögn skýra þá þörf á jöfnun, sem ákvörðun um álagningu gjaldsins var

reist á, nánar en þau gögn, sem lágu fyrir við úrlausn fyrrnefnds máls 19. desember 1996. Með þessum nýju gögnum hafi sér tekist að sýna fram á lögmæti og réttmæti þess, að jöfnunargjald hafi á sínum tíma verið lagt á umrædda vörutegund.

Í fyrrnefndum dómi sagði meðal annars, að áfrýjandi, sem var stefndi fyrir Hæstarétti í því máli, hafi ekki reynt að skýra að marki ákvarðanir um álagningu jöfnunargjalds, sem einnig er deilt um í þessu máli. Hafi afstaða hans einkum verið sú, að gjaldinu hafi verið ætlað að jafna samkeppnisstöðu innlendra og erlendra framleiðenda. Hafi hann skírskotað til tiltekinna upplýsinga um verð á viðkomandi afurðum til bænda hér á landi og í Danmörku. Segir síðan, að þetta sjónarmið um hlutverk gjaldsins hafi aðeins verið eitt af mörgum, sem gæta hafi þurft, og nægi umræddar upplýsingar ekki einar sér til að skýra þörf á jöfnun. Hafi meðal annars ekki verið færðar fram upplýsingar um vægi erlendra niðurgreiðslna eða styrkja í verðlagi á þeim vörum, sem gjaldið náði til.

Gögn, sem áfrýjandi hefur lagt fram í þessu máli og áður er getið, skýra ekki, svo að neinu nemi, þörfina á hinu umdeilda jöfnunargjaldi nánar en þær upplýsingar, sem lágu fyrir, þegar dómur gekk í fyrrnefndu máli 19. desember 1996. Til þess verður þó enn frekar að líta, að með þeim dómi var slegið föstu, að reglugerð nr. 223/1987, svo sem henni var breytt með reglugerð nr. 335/1989, væri vegna tiltekinna annmarka ekki gild heimild til að leggja á jöfnunargjald. Við þeirri niðurstöðu verður ekki hreyft nú. Samkvæmt því verður að líta svo á, að álagning jöfnunargjalds á vöruinnflutning stefnda hafi verið ólögmæt. Hefur stefndi ekki glatað rétti til að fá endurgreiðslu jöfnunargjaldsins og dráttarvaxta frá því tímabili, sem dómkröfur hans taka til, þótt hann hafi ekki gert sérstaka fyrirvara við hverja greiðslu, sbr. meðal annars dóma Hæstaréttar 28. apríl 1994, í dómasafni þess árs, bls. 947, svo og dóma 30. apríl 1998 í málum nr. 347/1997 og 348/1997.

III.

Þegar jöfnunargjald var lagt á innflutning frystra forsteiktra kartaflna með reglugerð nr. 223/1987, var hlutfall þess 40% af vöruverði. Með reglugerð nr. 109/1988 var þetta hlutfall hækkað í 190%, en síðan lækkað í 120% með reglugerð nr. 335/1989. Gjaldið, sem

stefndi krefst endurgreiðslu á, réðst af síðastnefndri reglugerð. Áfrýjandi reisir varakröfu sína um lækkun á kröfum stefnda á þeim rökum, að stefnda hafi, hvað sem öðru líði, borið að greiða nokkurt jöfnunargjald og „að óraunhæft sé að endurgreiða honum nema það, sem umfram var 40%“. Í þessu sambandi vísar áfrýjandi til þess, að dómur Hæstaréttar 19. desember 1996 hafi aðeins varðað þá miklu hækkun jöfnunargjalds, sem varð með reglugerðum nr. 109/1988 og 335/1989, frá því, sem upphaflega gildi.

Samkvæmt því, sem áður greinir, var ólögmæt sú ákvörðun um álagningu 120% jöfnunargjalds af frystum forsteiktum kartöflum, sem landbúnaðarráðherra tók með setningu reglugerðar nr. 335/1989. Ekki er á valdi dómstóla að ákveða annað hlutfall jöfnunargjalds í stað þeirrar ákvörðunar, sem metin er ógild. Þegar af þeirri ástæðu eru ekki efni til að verða við varakröfu áfrýjanda.

IV.

Með vísan til þess, sem að framan greinir, verður staðfest niðurstaða héraðsdómara um skyldu áfrýjanda til að endurgreiða stefnda 5.016.076 krónur. Af gögnum málsins verður ekki séð, að stefndi hafi kafið áfrýjanda um endurgreiðslu fyrr en með birtingu héraðsdómsstefnu 24. janúar 1997. Stefndi reisir kröfu sína á reglum kröfuréttar um endurgreiðslu ofgreidds fjár. Samkvæmt 4. mgr. 9. gr. vaxtalaga nr. 25/1987, sbr. 4. gr. laga nr. 67/1989, verða stefnda því dæmdir dráttarvextir frá fyrrnefndum degi, þegar málið var höfðað, en í ljósi þess, sem hér á undan segir, er ekki lagastoð fyrir því að dæma áfrýjanda til að greiða vexti fram til þess tíma.

Ákvæði héraðsdóms um málskostnað skal vera óraskað. Áfrýjandi verður dæmdur til að greiða stefnda málskostnað fyrir Hæstarétti, svo sem í dómsorði greinir.

D ó m s o r ð:

Áfrýjandi, íslenska ríkið, greiði stefnda, Reykjagarði hf., 5.016.076 krónur með dráttarvöxtum samkvæmt III. kafla vaxtalaga nr. 25/1987 frá 24. janúar 1997 til greiðsludags.

Ákvæði héraðsdóms um málskostnað skal vera óraskað.

Áfrýjandi greiði stefnda 250.000 krónur í málskostnað fyrir Hæstarétti.

Dómur Héraðsdóms Reykjavíkur 2. júlí 1997.

Mál þetta, sem dómtekið var 13. júní síðastliðinn, er höfðað með stefnu, þingfestri 6. febrúar 1997.

Stefnandi er Reykjagarður hf., kt. 430272-0719, Urðarholti 6, Mosfellsbæ. Stefndi er íslenska ríkið.

Endanlegar dómkröfur stefnanda eru þær, að stefnda verði gert að endurgreiða stefnanda ofgreidd gjöld, að fjárhæð 5.016.076 kr., með dráttarvöxtum samkvæmt III. kafla vaxtalaga nr. 25/1987 af 958.559 kr. frá 25. janúar 1993 til 25. febrúar 1993, af 1.961.948 kr. frá þeim degi til 25. mars 1993, af 3.010.080 kr. frá þeim degi til 26. apríl 1993, af 3.998.229 kr. frá þeim degi til 25. maí 1993, en af 5.016.076 kr. frá þeim degi til greiðsludags. Þá krefst stefnandi málskostnaðar úr hendi stefnda samkvæmt fram lögðum málskostnaðarreikningi.

Af hálfu stefnda er aðallega krafist sýknu af öllum kröfum stefnanda og að stefnda verði tildæmdur málskostnaður úr hendi stefnanda samkvæmt mati réttarins, en til vara, að kröfur stefnanda verði stórlega lækkaðar og að málskostnaður verði í því tilviki látinn niður falla.

I.

Á tímabilinu frá 5. september 1990 til 18. september 1991 flutti stefnandi til landsins frosnar og forseiktar franskar kartöflur. Um var að ræða alls ellefu vörusendingar. Féll vara þessi undir tollskrárnúmer 2004.1000.

Með bréfi, dagsettu 25. mars 1992, endurákvað ríkistollstjóri aðflutningsgjöld á ofangreindar vörusendingar. Var það niðurstaða ríkistollstjóra, að stefnandi skyldi greiða, til viðbótar áður greiddum aðflutningsgjöldum, samtals 11.782.635 kr. með dráttarvöxtum frá tollafgreiðsludegi hvernar vörusendingar. Nánar tiltekið sundurliðast hin endurálögðu aðflutningsgjöld þannig samkvæmt bréfi ríkistollstjóra, dagsettu 25. mars 1992:

<i>Sendingarnúmer</i>	<i>Vangreidd gj.</i>	<i>Þar af vsk</i>	<i>Tollafgr- dagur</i>	<i>Teg. tollafgr.</i>
S DIS 0309 0 NL RTM B303	977.191	289.028	5. 9. '90	AL
S HEG 1110 0 NL RTM A036	1.170.051	346.071	12. 10. '90	ET
S DIS 3010 0 NL RTM A024	1.203.984	356.108	5. 11. '90	ET
S HEG 2111 0 NL RTM A052	804.950	238.084	7. 12. '90	ET
S DIS 1501 1 NL RTM A010	850.918	257.308	17. 1. '91	ET
S DIS 2602 1 NL RTM B301	1.228.034	371.343	26. 2. '91	ET
S STN 0204 1 NL RTM A020	1.036.400	313.396	3. 4. '91	ET
S HEG 1505 1 NL RTM A034	1.114.035	336.871	15. 5. '91	ET
S MEK 1806 1 NL RTM B302	1.155.859	349.518	25. 6. '91	ET
S HEG 0708 1 NL RTM A057	1.120.760	338.905	8. 8. '91	ET
S HEG 1809 1 NL RTM A055	1.120.453	338.811	18. 9. '91	ET

Stefnandi kærði ákvörðun ríkistollstjóra um endurákvörðun aðflutnings-

gjalda til ríkistollanefndar með bréfi 24. apríl 1992. Með úrskurði 18. júní 1991 staðfesti nefndin ákvörðunina.

Hin endurákvörðuðu aðflutningsgjöld á hendur stefnanda fólust í greiðslu sérstaks jöfnunargjalds samkvæmt 2. tl. e-liðar 2. mgr. 30. gr. þágildandi laga nr. 46/1985 um framleiðslu, verðlagningu og sölu búvara, sbr. 1. gr. laga nr. 25/1986. Jöfnunargjald þetta var ákveðið 120% af tollverði vöru á þessu tímabili samkvæmt reglugerð nr. 335/1989. Auk þess lagðist á hverja vörusendingu verðtollur samkvæmt tollskrá, sem nam 20% árið 1990, en 10% árið 1991. Þá innheimtu tollyfirvöld 24,5% virðisaukaskatt af verði vörusendingar ásamt álögðum verðtolti og jöfnunargjaldi. Fólust álögð aðflutningsgjöld, sem lögð voru á stefnanda, þannig í þessum þremur gjöldum.

Stefnandi greiddi hin umkröfðu gjöld á tímabilinu frá 26. júní 1992 til 25. maí 1993 með 10.529.883 kr. Við aðalmeðferð málsins lýstu lögmenn aðila yfir því, að þeir væru sammála um upphafstíma fyrningar kröfu stefnanda, og bæri að miða við þann dag, sem stefnandi greiddi hana. Til samræmis við það lækkaði stefnandi höfuðstól kröfu sinnar niður í 5.016.076 kr.

19. desember 1996 féll í Hæstarétti dómur í máli nr. 427/1995: Protabú S. Óskarssonar & Co. hf. gegn íslenska ríkinu vegna ágreinings í tilefni endurákvörðunar ríkistollstjóra á hendur því fyrirtæki sem innflytjanda forsteiktra franskra kartafalna út af innflutningi árin 1988 til 1992. Var úrskurður ríkistollstjóra um staðfestingu á endurákvörðun aðflutningsgjalda á hendur áfrýjanda felldur úr gildi af þeirri ástæðu, að álagning hins sérstaka jöfnunargjalds hafi verið ólögmat.

II.

Stefnandi telur aðstöðu sína vera sambærilega aðstöðu áfrýjanda í ofangreindu máli, að því er jöfnunargjaldið varðar, og krefst endurgreiðslu á hinu ólögmeta jöfnunargjaldi, sem honum var gert að greiða samkvæmt áðurnefndri endurákvörðun aðflutningsgjalda.

Stefnandi heldur því fram, að álagning 120% jöfnunargjaldsins samkvæmt reglugerð nr. 335/1989 hafi skort lagastoð og því verið ólögmat og þannig verið brotið gegn 40. og 77. gr. stjórnarskrárinnar. Telur stefnandi, að landbúnaðarráðherra hafi við ákvörðun jöfnunargjaldsins brotið gegn ákvæðum e-liðar 1. mgr. 30. gr. laga nr. 46/1985 með því að fara út fyrir þær heimildir og takmarkanir, sem þar eru settar. Hafi ólögmati jöfnunargjaldsins samkvæmt reglugerð nr. 335/1989 verið staðfest með ofangreindum dómi Hæstaréttar frá 19. desember 1996.

Endurkröfu sína á hendur stefnda reisir stefnandi á almennum reglum kröfuréttarins um endurgreiðslu ofgreidds fjár (*condictio indebiti*), en það

sé almenn regla samkvæmt íslenskum rétti, að stefnda beri að endurgreiða gjaldendum ólögmæta skatta, sem innheimtir hafa verið.

Stefnandi vísar einnig til þess, að stefnda beri eftir almennum reglum skaðabótaréttarins að bæta sér tjón sitt af hinni ólögmætu innheimtu jöfnunargjaldsins. Miðar stefnandi við það, að í stefnukröfum felist lágmarks-tjón sitt af hinni ólögmætu innheimtu.

Stefnufjárhæðin sé fjárhæð þeirra jöfnunargjalda og dráttarvaxta, sem stefnanda hafi verið gert að greiða samkvæmt endurákvörðun aðflutnings-gjalda af áður nefndum vörusendingum.

Upphafleg krafa stefnanda sundurliðast sem hér segir:

<i>Sendingarnúmer</i>	<i>Álögð gjöld samtals</i>	<i>Þar af jöfnunar- gjald</i>	<i>Greiðslu- dagur</i>	<i>Greiddir drv. af jöfnunargj.</i>	<i>Endurg- krafa</i>
S DIS 0309 0 NL RTM B303	977.191	589.854	24. 7. '92	278.544	868.398
S HEG 1110 0 NL RTM A036	1.170.051	706.269	25. 8. '92	325.399	1.031.667
S DIS 3010 0 NL RTM A024	1.203.984	726.751	25. 9. '92	344.652	1.071.403
S HEG 2111 0 NL RTM A052	804.950	485.885	26. 10. '92	222.460	708.345
S DIS 1501 1 NL RTM A010	850.918	547.948	25. 11. '92	140.266	688.214
S DIS 2602 1 NL RTM B301	1.228.034	790.792	28. 12. '92	354.988	1.145.780
S STN 0204 1 NL RTM A020	1.036.400	667.388	25. 1. '93	291.170	958.559
S HEG 1505 1 NL RTM A034	1.114.035	717.382	25. 2. '93	286.008	1.003.390
S MEK 1806 1 NL RTM B302	1.155.859	744.315	25. 3. '93	303.817	1.048.131
S HEG 0708 1 NL RTM A057	1.120.760	721.712	26. 4. '93	266.436	988.149
S HEG 1809 1 NL RTM A055	1.120.453	721.516	25. 5. '93	296.332	1.017.847
Samtals	11.782.635	7.419.811		3.110.072	10.529.883

Svo sem áður greinir, lækkaði stefnandi kröfu sína við aðalmeðferð máls-
ins í 5.016.076 kr., og tekur endanleg krafa hans því einungis til tímabilsins
frá 25. janúar 1993 til 25. maí sama ár, en þá voru greiddar fjórar greiðslur
af hálfu stefnanda.

Stefnandi krefst dráttarvaxta af hverri greiðslu frá þeim degi, sem hún
var innt af hendi, til greiðsludags með vísan til III. kafla vaxtalaga nr. 25/
1987 með síðari breytingum. Verði ekki fallist á þá kröfu stefnanda, krefst
stefnandi þess, að kveðið verði á um, að stefnukrafan skuli bera vexti sam-
kvæmt 7. gr. vaxtalaga frá hverjum ofangreindum greiðsludegi til þess dags,
að kveðið verður á um, að stefnukrafan skuli bera dráttarvexti. Telur stefn-
andi þessa kröfu innifalda í aðalkröfu sinni um vexti.

III.

Af hálfu stefnda er því fram haldið, að ekki séu efni til að túlka for-
sendur Hæstaréttar í máli þrotabús S. Óskarssonar og Co. hf. gegn íslenska
ríkinu þannig, að brotið hafi verið gegn 40. gr. og 77. gr. stjórnarskrárinnar,
svo sem stefnandi haldi fram. Komi fram í nefndum hæstaréttardómi, að

svigrúm ráðherra til ákvörðunar um gjaldið innan marka laganna hafi ekki verið óheft, en ekki hafi verið á það fallist í dómnum, að framsal löggjafans til ráðherra hafi farið í bága við 40. gr. stjórnarskrárinnar, sbr. þágildandi ákvæði 77. gr. hennar, eins og þau hefðu verið skýrð. Virðist dómur Hæstaréttar um ólögmati álagningar jöfnunargjalds í fyrrgreindu máli einkum á því reistur, að ekki hefði þar verið sýnt fram á, að álagning jöfnunargjalds fengi samrýmst þeim takmörkunum, sem heimildum ráðherra voru settar í lögum.

Í máli þessu hafi stefndi lagt fram þær upplýsingar, sem legið hafi fyrir í ofangreindu hæstaréttarmáli, er sýnt hafi verðmun hráefnisverðs á Íslandi og í Danmörku, en Hæstiréttur hafi ekki talið nægar, þótt þær sýndu jöfnunarþörf árin 1986 til 1990 á bilinu 500 til tæplega 800% miðað við kartöflur til steikingar. Auk þessara upplýsinga leggi stefndi nú fram útreikninga landbúnaðarráðuneytis, sem sýni jöfnunarþörf milli ráðandi verðs á frönskum kartöflum innan lands annars vegar og meðaltalsverðs á sams konar innfluttum vörum miðað við upplýsingar úr verslunarskýrslum Hagstofu Íslands. Sé þar miðað við innflutning frá Belgíu, Hollandi, Kanada og Danmörku. Útreikningur heildsöluverðs á vörunni árið 1989 samkvæmt verðskrá Kartöfluverksmiðju Pykkvabæjar hf. og samanburður á því miðað við innfluttar vörur (cif-verð) sýni, að raunveruleg jöfnunarþörf vegna mismunandi verðs íslenskrar framleiðsluvöru og sambærilegrar innfluttrar vöru hafi að meðaltali verið 446%. Heimild ráðherra til álagningar jöfnunargjaldsins hafi á hinn bóginn verið takmörkuð við 200%.

Stefndi telji einnig rétt að benda á verðmun á ferskum og kældum kartöflum, en jöfnunarþörf, miðað við hliðstæða reikningsaðferð landbúnaðarráðuneytis og að framan getur vegna árána 1986–1988, hafi að meðaltali verið 445%.

Með vísan til þessara útreikninga telji stefndi einsýnt, að með því að ákvarða jöfnunargjaldið 120% með reglugerð nr. 335/1989 hafi landbúnaðarráðherra verið langt innan þeirra marka, sem löggjafinn setti, er hann hafi falið ráðherra að ákveða gjaldið til verndar innlendri framleiðslu og samkeppni hennar við innflutning. Hafi álagningunni ekki verið breytt fyrr en með reglugerð nr. 468/1993, er gjaldið hafi verið ákveðið 90%. Gjaldið hafi þannig verið ákvarðað með reglugerð nr. 335/1989 í fullu samræmi við þann málefnalega grundvöll skattheimtu og stjórnsýslu, sem gæta hafi orðið, enda hafi gjaldið horft eins við öllum innflytjendum og án tillits til þess, frá hvaða landi þeir fluttu inn vöruna. Raunhæf þörf hafi verið á að nýta heimild til álagningar gjaldsins, eftir að innflutningur vörunnar hafi orðið óháður leyfum í ársbyrjun 1988. Stefndi telji, að ráðherra hafi verið frjálst

að ákveða gjaldið á grundvelli nefndrar heimildar í búvörulögum og samkvæmt 2. gr. stjórnarskrárinnar þannig, að það væri lægra en nam hámarki því, er löggjafinn hafði sett, þ. e. 200%. Þótt þær upplýsingar, sem fyrir liggi um gífurlegan verðmun innan lands og erlendis, bendi til þess, að fullnýta hafi átt heimildina allar götur, frá því að innflutningurinn hafi orðið óheftur, telji stefndi, að ekki megi virða það til ógildis álagningarinnar, þótt gjaldið hafi aðeins verið ákveðið 120% með reglugerð nr. 335/1989, sem stefnandi láti á reyna í þessu máli. Stefndi bendi einnig á, að allt árið 1988 hafi jöfnunarþörf milli íslenskrar framleiðslu og innflutnings verið langt umfram 200%. Af framansögðu telji stefndi, að sýkna beri sig af öllum kröfum stefnanda í málinu, enda hafi ákvörðun jöfnunargjaldsins verið í fullu samræmi við efni og tilgang 2. töluliðar e-liðar 1. mgr. 30. gr. laga nr. 46/1985.

Stefnandi reisi endurkröfu sína á almennum reglum kröfuréttar um endurgreiðslu ofgreidds fjár. Af hálfu stefnda sé við það miðað, að þótt talið verði, að álagning hins umdeilda jöfnunargjalds hafi verið ólögmat, sé ekki um að ræða rétt til endurgreiðslu, þar sem stefnandi hafi greitt jöfnunargjaldið athugasemdalaust og án fyrirvara. Stefndi telji réttaráhrif þess, að ekki var greitt með fyrirvara, ótvírætt vera þau, að glataður sé réttur til endurheimtu. Vísi stefndi til Hrd. 1986, bls. 462, og laga nr. 29/1995 um endurgreiðslu oftekinna skatta og gjalda. Samkvæmt 1. gr. þeirra laga sé réttur til endurgreiðslu ofgreiddra gjalda ekki lengur bundinn því skilyrði, að gjaldandi hafi greitt með fyrirvara. Þar sem lögin eigi aðeins við um ofgreiðslur á sköttum og gjöldum, sem farið hafi fram eftir 1. janúar 1996, telji stefndi ljóst mat löggjafans um það, að skilyrði fyrir endurheimturétti ofgreiddra gjalda fyrir það tímamark hafi verið háð því, að fyrirvari væri gerður af hálfu gjaldanda um lögmæti kröfu. Ekkert lagaákvæði hafi ráðgert sérstaklega, hvernig fara myndi um endurgreiðslu aðflutningsgjaldanna, ef álagning teldist óheimil við þær aðstæður. Verði að leggja til grundvallar þær almennar reglur kröfuréttar, sem stefnandi miði við og taldar hafi verið gilda um réttaráhrif fyrirvaralausrar greiðslu á þeim tíma, er hin umdeilda viðbótarálagning aðflutningsgjalda var greidd, sbr. hins vegar Hrd. 1994, bls. 947. Verði að telja, að sérstaklega hafi verið brýnt af stefnanda að gera fyrirvara um lögmæti jöfnunargjaldsins, þegar hann greiddi það, og verði að meta tómlæti hans þannig, að endurheimturéttur sé niður fallinn. Verði ekki séð, á hvern hátt Hrd. 1995, bls. 2328, styðji mála-tilbúnað stefnanda.

Stefndi mótmælir því eindregið, að krafa stefnanda geti byggst á almennum skaðabótareglum, með því að um sé að ræða tjónsbætur. Álagning jöfn-

unargjalds hafi ekki stafað af saknæmri háttsemi og ekki valdið stefnanda tjóni. Virðist stefnandi miklu fremur hafa komið sér undan greiðslu hárra aðflutningsgjalda með því að gefa upp á aðflutningsskýrslum verð á hinni innfluttu vöru, sem ekki hafi numið raunverulegu viðskiptaverði, er borið hafi að leggja til grundvallar greiðslu aðflutningsgjalda. Vísist hér til niðurstöðu ríkistollanefndar í kærumáli stefnanda, sem stefnandi geri ekki athugasemdir við.

Stefndi styður lækkunarkröfu í fyrsta lagi því, að stefnanda sé ekki rétt að endurkrefja stefnda um ofgreitt jöfnunargjald og dráttarvexti nema að því er varðar það gjald, sem lagt var á umfram 40% eða nemi 80%. Í dómi Hæstaréttar í málinu nr. 427/1995, sem stefnandi reisi kröfur sínar öðru fremur á, komi fram, að engar líkur hafi verið leiddar að ólögmati álagningar 40% jöfnunargjalds á innfluttar kartöflur og vörur unnar úr þeim, þ. á m. franskar kartöflur (2004.1000). Virðist ótvírætt, að Hæstiréttur hafi reist niðurstöðu sína á því, að einungis sú hækkun, sem kveðið var á um með reglugerð nr. 109/1988, er gjaldið hækkaði úr 40% í 190%, sem síðar var lækkað í 120%, hafi ekki verið skýrð. Telji stefndi því, að ekki séu efni til að hrófla við jöfnunargjaldinu, eins og það var ákveðið upphaflega, þ. e. 40%, með reglugerð nr. 289/1986 og síðar reglugerð nr. 223/1987. Sá hluti endurkröfu stefnanda, sem ófyrndur sé, miðað við, að ólöglega hafi verið lögð á jöfnunargjöld umfram 40%, nemi því 2.381.540 kr., að því er varðar jöfnunargjald. Í því tilviki hafi stefnandi ofgreitt dráttarvexti, að fjárhæð 962.508 kr. Næmi endurkröfuréttur stefnanda því samtals 3.344.048 kr. Fjárhæðir þessar séu reiknaðar hlutfallslega út frá yfirliti í stefnu, en töluleg framsetning álagðra gjalda og greiðslna stefnanda, sem þar komi fram, sæti ekki andmælum af hálfu stefnda.

Verði ekki á þessa lækkunarmálsástæðu fallist, telji stefndi, að stefnandi eigi ekki rétt á hærri endurgreiðslu en nemur ofgreiddu, ófyrndu jöfnunargjaldi og dráttarvöxtum af því, samtals að fjárhæð 5.016.076 kr.

Stefndi telji ekki lagastöð fyrir kröfum stefnanda til greiðslu dráttarvaxta af ofgreiddum kröfum. Sem fyrr segi, hafi stefnandi greitt jöfnunargjöld og dráttarvexti af þeim athugasemdalaust og án fyrirvara, eftir að úrskurður ríkistollanefndar gekk í máli hans. Stefnandi hafi ekki krafist stefnda um endurgreiðslu á hinum umdeildu gjöldum fyrr en með málsókn þessari. Styðjist krafa stefnanda hvorki við umsaminn né lögákveðinn gjalddaga, og þá hafi hún ekki stofnast á grundvelli skaðaverks. Af þessu leiði, að hafna beri í öllum tilvikum kröfu stefnanda til dráttarvaxta samkvæmt III. kafla vaxtalaga nr. 25/1987. Málsástæða stefnanda þess efnis, að greiddir verði vextir samkvæmt 7. gr. vaxtalaga, sé óraunhæf, þar sem ekki sé gerð krafa

um slíka vexti eða tilgreiningu þeirra. Heimild 14. gr. vaxtalaga til að krefjast dráttarvaxta án tilgreiningar á vaxtahæð eigi ekki við um vexti samkvæmt 7. gr. laganna. Stefndi telji, að ekki séu lagaskilyrði til að krefjast vaxta eða dráttarvaxta nema frá dómsuppsögu, sbr. 3. mgr. 9. gr. vaxtalaga, eða í fyrsta lagi frá 6. mars síðastliðnum, þegar mánuður var liðinn frá þingfestingardeg, sbr. 2. mgr. 9. gr. sömu laga. Sé allur frekari réttur til vaxta eða dráttarvaxta niður fallinn sökum tómlætis stefnanda.

IV.

Hæstaréttarmál nr. 427/1995: Protabú S. Óskarssonar & Co. hf. gegn íslenka ríkinu, tekur til ágreinings aðila vegna innflutnings á frystum og forsteiktum frönskum kartöflum, sem hlutafélagið flutti inn og tollafgreiddar voru á tímabilinu frá 17. febrúar 1988 til 27. febrúar 1992. Er innflutningurinn hófst, var í gildi reglugerð nr. 1/1988, þar sem lagt var 40% jöfnunargjald á vörunar samkvæmt heimild í e-lið 1. mgr. 30. gr. laga nr. 46/1985, sbr. lög nr. 25/1986. Með reglugerð nr. 109/1988 voru gerðar viðtækar breytingar á reglugerðinni og gjald vegna innflutnings ofangreindrar vörutegundar ákveðið 190%. Með reglugerð nr. 335/1989, sem tók gildi í júní 1989, var gjaldið lækkað í 120%. Var sú reglugerð í gildi, uns reglugerð nr. 468/1993 leysti hana af hólmi, en þá var jöfnunargjaldið af þeirri vöru, er hér um ræðir, ákveðið 90%. Var því reglugerð nr. 335/1989 í gildi á því tímabili, er innflutningur stefnanda á frystum og forsteiktum frönskum kartöflum tekur til (tollflokkur 2004.1000).

Í niðurlagi dóms Hæstaréttar í ofangreindu máli segir svo:

„Við það verður að miða, að við lögleiðingu heimildarinnar hafi það verið mat löggjafans, að raunhæf þörf væri á gjaldinu [jöfnunargjaldinu] í þeim tilgangi, sem lýst var áður í III. kafla. Áfrýjandi hefur ekki leitt sérstakar líkur að því, að álagning gjaldsins á árunum 1986 og 1987 hafi farið í bága við þær takmarkanir, sem í heimildinni fólust, og í raun ekki mótmælt umfangi þess á þeim tíma. Öðru máli gegnir um þá breytingu, sem á varð með reglugerð nr. 109/1988, þegar gjald á hina umdeildu vöru var nær fimmfaldað í einum áfanga. Rök til þeirrar breytingar hafa ekki verið skýrð. Einsýnt er þó, að með henni hafi orðið straumhvörf á ferli gjaldsins, er gætt hafi út það tímabil, sem um er deilt [það er til 27. febrúar 1992, – undirstrikun dómsins].

Þegar það er virt, sem hér hefur verið rakið, verður stefndi ekki talinn hafa sýnt fram á, að álagning hins sérstaka jöfnunargjalds, sem hér um ræðir, fái samrýmst þeim takmörkunum, sem heimild ráðherra voru settar, og þeim kvöðum um málefnalegan grundvöll skattheimtu og stjórnsýslu, sem

gæta varð. Álagning gjaldsins á þær vörusendingar, sem úrskurðir ríkistollstjóra og ríkistollanefndar tóku til, var þannig ólögmat.“

Ráða verður af ofangreindri niðurstöðu Hæstaréttar, að stefndi í málinu, íslenska ríkið, hafi ekki sýnt fram á, að álagning jöfnunargjalds samkvæmt reglugerðum nr. 109/1988 og 335/1989 fái samrýmt þeim takmörkunum, sem heimild ráðherra voru settar samkvæmt lögum nr. 46/1985 og 40. gr. og 77. gr. stjórnarskrárinnar. Túlkar stefndi niðurstöðu dómsins á þann veg, að honum gefist nú færi á því að nýju í þessu máli að rökstyðja lögmæti álagningarinnar samkvæmt reglugerð nr. 335/1989, sem í gildi var á þeim tíma, er innflutningur stefnanda á frönskum og forsteiktum kartöflum tekur til. Sú reglugerð var í gildi í tvö og hálf ár af þeim fjórum, er innflutningur á samskonar vöru fór fram af hálfu áfrýjanda í áðurnefndu hæstaréttarmáli, eða meiri hluta þess tímabils. Hefur stefndi leitað við að leggja fram ný gögn í því skyni að sýna fram á, að raunveruleg jöfnunarbörf hafi verið mun meiri en 120%, eins og reglugerðin heimilaði, og að sú ákvörðun ráðherra að ákveða jöfnunargjaldið 120% með umræddri reglugerð hafi því verið langt innan þeirra marka, er löggjafinn hafi sett honum.

Meginréttarágreiningurinn í þessu máli, það er lögmæti reglugerðar nr. 335/1989, er sá hinn sami og var til úrlausnar í fyrrgreindu máli, sem dómur gekk um í Hæstarétti 19. desember 1997.

Reglugerðir eiga það sammerkt með settum lögum, að þær beinast að ótilteknum borgurum og lögaðilum. Um er að ræða stjórnvaldsfyrirmæli, sem hafa almennt gildi, og því brýnt að gæta jafnræðis við beitingu þeirra. Fæli það þannig í sér ólögmeta mismunun gagnvart stefnanda, yrði stefnda gefinn kostur á að sýna fram á það nú með nýjum gögnum, að álagning jöfnunargjalds samkvæmt umræddri reglugerð ætti sér lagastoð. Með hliðsjón af meginreglu stjórnskipunarréttar um jafnræði þegnanna, sem lögfest hefur verið í 65. gr. stjórnarskrár, sbr. 5. gr. stjórnskipunarlaga nr. 97/1995, verður því að telja, að með umræddum dómi Hæstaréttar hafi skapast forðæmi þess efnis, að reglugerð nr. 335/1989 eigi sér ekki stoð í lögum. Er það því niðurstaða dómsins, að álagning hins umdeilda jöfnunargjalds hafi verið ólögmat.

Kemur þá til álita, hvort stefnandi eigi rétt á, að stefndi endurgreiði honum þá fjárhæð, er stefnanda var gert að greiða á grundvelli reglugerðar nr. 335/1989.

Ekki verður fallist á það með stefnda, að sú staðreynd, að stefnandi greiddi umrædd gjöld og dráttarvexti án fyrirvara, leiði til þess, að hann glati rétti sínum til endurgreiðslu oftekinna gjalda, enda má almennt gera ráð fyrir, að skattar og önnur opinber gjöld, sem innheimt eru af opin-

berum aðilum á grundvelli laga- og stjórnvaldsfyrirmæla, eigi sér lagastoð. Með vísan til þess verður greiðsla með fyrirvara ekki gerð að skilyrði fyrir endurgreiðslu. Ber því að fallast á endanlega dómkröfu stefnanda í máli þessu um endurgreiðslu á 5.016.076 kr.

Af gögnum málsins verður eigi ráðið, að stefnandi hafi krafist endurgreiðslu jöfnunargjaldsins með ótvíræðum hætti fyrr en með höfðun máls þessa. Þykir rétt að dæma stefnda til að endurgreiða stefnanda 5.016.076 kr. ásamt vöxtum af almennum óbundnum sparisjóðsreikningum hjá bönkum og sparisjóðum af 958.559 kr. frá 25. janúar 1993 til 25. febrúar 1993, af 1.961.948 kr. frá þeim degi til 25. mars 1993, af 3.010.080 kr. frá þeim degi til 26. apríl 1993, af 3.998.229 kr. frá þeim degi til 25. maí 1993, en af 5.016.076 kr. frá þeim degi til stefnubirtingardags, 24. janúar 1997, en dráttarvöxtum samkvæmt III. kafla vaxtalaga nr. 25/1987 frá þeim degi til greiðsludags. Um upphafstíma dráttarvaxta er vísað til heimildar í 4. mgr. 9. gr. vaxtalaga.

Eftir þessum úrslitum og með vísan til 1. mgr. 130. gr. laga nr. 91/1991 verður stefndi dæmdur til að greiða stefnanda málskostnað, er þykir hæfilega ákveðinn 300.000 kr.

Dóminn kveður upp Helgi I. Jónsson héraðsdómari.

D ó m s o r ð:

Stefndi, íslenska ríkið, endurgreiði stefnanda 5.016.076 kr. ásamt vöxtum af almennum óbundnum sparisjóðsreikningum hjá bönkum og sparisjóðum af 958.559 kr. frá 25. janúar 1993 til 25. febrúar 1993, af 1.961.948 kr. frá þeim degi til 25. mars 1993, af 3.010.080 kr. frá þeim degi til 26. apríl 1993, af 3.998.229 kr. frá þeim degi til 25. maí 1993, af 5.016.076 kr. frá þeim degi til 24. janúar 1997, en dráttarvöxtum samkvæmt III. kafla vaxtalaga nr. 25/1987 frá þeim degi til greiðsludags og 300.000 kr. í málskostnað.